

D. Mačiulis

Latvių ir lietuvių kelias į nepriklausomybę

1900 m. Sankt Peterburge, A. Iljino kartografijos fabrike buvo išspausdintas inžinieriaus Antano Macijausko sudarytas pirmas lietuviškas žemėlapis, kurio antraštėje buvo užrašas – „Žemėlapis lietuviškai latviško krašto“. Žemėlapyje neakcentuota siena tarp Lietuvos ir Latvijos, o kartografinis vaizdas pateiktas taip, kad išryškintu lietuvių tautos apgyvendintą erdvę, todėl kartografiškai lietuviška erdvė tapo net Latvija, kurios didžiuosiuose miestuose tuo metu sparčiai augo lietuviškos kolonijos.

Tuo metu viena, didžioji lietuvių tautos dalis buvo Rusijos imperijos pavaldiniais, gyvenančiais imperijos „šiaurės vakarų krašte“, o kita, gerokai mažesnė, lietuviškai kalbančio etnos dalis buvo Vokietijos imperijos piliečiais. Latvių tauta tuomet gyveno Lifliandijos, Kuršo ir dalyje Vitebsko gubernijose – tuo metu taip vadinamoje Pabaltijo gubernijų teritorijoje, kurioje XIX-XX a. sandūroje gyveno apie 2 mln. gyventojų – iš jų buvo 68,3 % buvo latviai.

XX a. pradžioje lietuviai buvo žemdirbių tauta gyvenanti Rusijos imperijos Vilniaus, Kauno, Gardino ir Suvalkų gubernijų teritorijose. Suprantama, lietuvių apgyvendintos teritorijos toli gražu nesutapo su minėtų gubernijų administracinėmis ribomis. Lietuviai visuose miestuose ir miesteliuose etnografinėje Lietuvoje sudarė nedidelį gyventojų procentą. Pramonė lietuviškose gubernijose buvo menka, pavyzdžiui, 1908 m. Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose esančiose pramonės įmonėse dirbo 23,2 tūkstančiai darbininkų. Situacija latviškose gubernijose buvo kita – jei lietuviška laikoma Rusijos imperijos erdvė buvo perdėm žemdirbių kraštas, tai latviška erdvė, nežiūrint kaime gyvenančios daugumos, buvo vienas stipriausiai ekonomiškai išsivysčiusių Rusijos imperijos regionų.

1890–1914 m. – masinės lietuvių migracijos metas. Daugiausiai emigravo į JAV, tačiau paskutiniaisiais XIX a. metais išaugo migracija ir į Rusijos imperijos miestus, kurių pramonė sparčiai augo – tarp jų ir į kaimynystėje esančią Rygą bei Liepoją. Pirmiausia lietuvių traukė vienas iš tuo metu sparčiausiai ekonomiškai besivystančių ne tik Latvijos, bet ir pasaulio miestų Ryga. Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse Ryga tapo turbūt lietuviškiausiu pasaulio miestu – manyta, kad šiame daugiau kaip pusę milijono gyventojų turinčiame mieste gyveno net apie 40 tūkst. lietuvių.

Į Latvijos miestus traukė ne tik darbo ieškantys lietuviai, bet ir mokslo siekiantis jaunimas. Mintaujos ir Liepojos gimnazijos tapo vietomis, kur mokėsi ir brendo daug būsimų lietuvių tautinio atgimimo veikėjų ir Lietuvos nepriklausomybės architektų – tarp jų Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės akto signatarai: Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona, Kazys Bizauskas, Jonas Smilgevičius, Vladas Mironas. 1873 m. šios gimnazijos slenkstį peržengęs Jonas

Šliūpas buvo tarp pirmųjų lietuvių valstiečių sūnų, kurie tapo šios gimnazijos abiturientais. Tuo metu gimnaziją lankė ir būsimas Latvijos prezidentas Janis Čakstē.

Pats J. Šliūpas tik mokydamasis Mintaujos gimnazijoje tapo susipratusiu lietuviu – jis buvo ne vienintelis lietuviškos tapatybės savikūros keliu pasukęs jaunuolis, turintis prieš akis latvių tautinį judėjimą. Tautiškai sąmonėjantys lietuviai moksleiviai, kaip savo atsiminimuose liudijo J. Šliūpas ir kiti būsimi lietuvių veikėjai, į latvių tautinį judėjimą ir aktyvų kultūrinį gyvenimą žvelgė susidomėję. Lietuvius gimnazistus domino latvių tautinis judėjimas, tačiau betarpiškų kontaktų su juo ar atskirais jo veikėjais, nebuvo, o ir būti negalėjo – lietuvių tautinis judėjimas dar brendo ir būsimi jo veikėjai dar buvo per jauni.

Veikiausiai Mintaujos gimnazijoje ima bręsti J. Šliūpo visą gyvenimą nuosekliai skelbta lietuvių – latvių vienybės idėja. Lietuvių – latvių vienybės idėja Šliūpui buvo tapati Lietuvos ir Latvijos politinės nepriklausomybės idėjai. Lietuvių tautinio atgimimo pradžių simboliškai ženklinama 1883 m. pradėtas leisti mėnraštis „Aušra“. J. Šliūpas buvo vienu iš jos leidėjų, o šis žurnalas tapo pirmąją vieta, kur jis viešai skelbė savąją lietuvių ir latvių vienybės idėją. Jis tikėjo, kad tautų atgimimo laikmetis, prasidėjęs XIX a., giminiškoms lietuvių ir latvių tautoms suteikė naują progą artimiau susieti savo likimus.

XIX a. – XX a. sandūroje Mintaujos gimnaziją lankantys lietuviai gimnazistai galėjo iš šono stebėti latvių visuomeninį gyvenimą ir mokytis, ir pavydėti latviams – regėdami kaip Mintaujos gatvėje lūkuriuojantis vežikas skaitė laikraštį latvių kalba. A. Macijausko žemėlapis pasirodė tuomet kai Rusijos imperijoje jau ketvirtas dešimtmetis galiojo lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas. Dera pažymėti, kad spaudos draudimas lotyniškais rašmenimis galiojo ir katalikiškoje Latgaloje. Lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis Rusijon pakliūdavo tik kontrabandos keliu, o jos gabentojai bei platintojai carinės administracijos negailestingai persekioti ir bausti.

1904 m. carinė administracija oficialiai atšaukė lietuvių spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą. Laisvės lietuvių spaudai atgavimas buvo didelis lietuvių nacionalinio judėjimo laimėjimas. Tuo metu lietuvių nacionalinio judėjimo siekiai nuo „pilietinių teisių“ išgavimo lietuvių kalbai jau gravitavo link reikalavimo lietuviams suteikti autonomiją Rusijos imperijos sudėtyje. Peterburgo dvasinėje akademijoje profesorijantys lietuvių dvasininkai – Maironis, Pranciškus Bučys, Adomas Jakštas 1904 m. padėjo pamatus vienai įtakingiausių lietuviškų partijų – krikščionims demokratams. Jų atsiradimas formaliai užbaigė lietuvių tautinio judėjimo politinę ir ideologinę diferenciaciją, prasidėjusią nuo paskutinio XIX a. dešimtmečio ir įsiforminusią partiniu pavidalu XX a. pradžioje. Porą metų anksčiau nei krikščionių demokratų buvo įkurta Lietuvių demokratų partija. Dar anksčiau buvo susibūrę socialdemokratai. Tiesa, ištis organizuotos politinės partijos iki pat 1905 m. Lietuvoje buvo tik dvi – Lietuvos demokratų ir Lietuvos socialdemokratų partijos. Tačiau ir jų veikimo galimybės Rusijos

imperijojē, kuriojē nebuvo politinio veikimo laisvės, buvo labai komplikuotos. Tuo metu įtakingiausia partija Latvijoje buvo 1904 m. pradėjusi nelegaliai veikti Latvių socialdemokratų darbininkų partija (LSDDP).

1905 m. Rusijos imperijoje tapo politinio lūžio metais. Imperijoje tvyrojusi socialinė įtampa ir nepasitenkinimas caro patvaldystē prasivėžē revoliucija. Sausio 9 d. – „Kruvinajo sekmadienio“ Peterburge atgarsis netruko atsiliēpti Latvijoje – sausio 12 d. Rygojē įvyko visuotinis politinis streikas, o kitā dienā buvo pralietas ir kraujas – kai kariuomenē ēmē šaudyti į masinės demonstracijos dalyvius Dauguvos krantinējē. Taikių demonstrantų aukos tik sustiprino neapykantā patvaldystēi, o pagrindinio politinio organizatoriaus LSDDP gretos ēmē sparčiai augti – 1905 m. vasarā jos gretose buvo 5 000, o rudenį jau 18 000 narių. Ši partija savo tikslu skelbē nuversti patvaldystē ir sukurti Rusijoje demokratinę respublikā. 1905 m. rudenį Latvijos kaime reali valdžia jau buvo liaudies rankose – 94 % Žiemgalos ir Vidžemės valsčių gyventojai išsirinko naujus savivaldos organus. Kūrēsi ginkluota liaudies milicija.

Absoliutinē monarchija, imperatoriaus Nikolajus II asmenyje, norēdama stabilizuoti padētį Rusijoje spalio 17 d. buvo priversta padaryti nuolaidų: žengti žingsnį konstitucinės monarchijos link ir sušaukti Valstybės dūmā – patariamąjį įstatymų leidimo organā. Latvių socialdemokratai ragino tęsti kovā iki pergalės. Spalio 20 d. Rygojē įvyko masinis mitingas, kuriame dalyvavo nuo 80 iki 100 tūkst. žmonių. Savo ruožtu revoliucijos metu suaktyvėjēs lietuvių nacionalinis judėjimas 1905 m. gruodžio 4–5 d. Vilniuje surengē pirmąjį lietuvių tautos atstovų suvažiavimą į kurį atvyko 2000 atstovų iš visų Lietuvos kampelių. Šis seimas caro valdžią paskelbēs pikčiausiu savo priešu, reikalavo Lietuvai politinės autonomijos su demokratiškai renkamu seimu Vilniuje. Didžiojo Vilniaus seimo nusistatyta kryptis į politinės autonomijos siekį Rusijos imperijos sudėtyje išliko iki pat Pirmojo pasaulinio karo. 1905 m. metų revoliucijos metų visiškos politinės nepriklausomybės šūkiai nenuskambėjo ir Latvijoje – reikalauata didesnės ar mažesnės autonomijos ir išliekant Rusijos imperijos dalimi. Politinės autonomijos siekis latvių politikų tikslu liko iki Pirmojo pasaulinio karo.

Nežiūrint to, kad 1905 m. revoliuciją caro valdžia numalšino jēga ir susigrąžino iš rankų išsprūdusią valdžią, imperijoje atsirado daugiau politinio ir kultūrinio veikimo laisvės. Tačiau, suprantama, autonomijos Lietuvai ir Latvijai, kaip ir kitoms to siekiančioms tautoms, niekas suteikti neketino. Tačiau politiniai judėjimai įgijo galimybę apie savo programinius siekius bent užsiminti legaliojē spaudojē – Pirmojo pasaulinio karo išvakarēsē ją turėjo visi politiniai judėjimai, išskyrus kairiuosius. Atsirado galimybē apie lietuvių ir latvių visuomenės problemas per savo atstovus prabilti ir iš tribūnos Rusijos dūmojē, kuri tapo legalios imperijos tautinių mažumų kovos už savo kultūrinės, ekonomines bei politinės teisės vieta.

Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse atrodė, kad lietuvių ir latvių tautiniams judėjimams savo tikslus – Lietuvos ir Latvijos autonomijas – pavyks pasiekti tik kada nors neapibrėžtoje ateityje. 1913 m. tautinių judėjimo lūkesčiams nesirengianti atliepti ir valdančiosios Romanovų dinastijos 300 metų valdymo jubiliejų pompastiškai švenčianti Rusijos imperija išoriškai atrodė esanti kaip niekada stipri. Tačiau tai buvo tik išorinis blizgesys, o iš vidaus imperiją graužė socialinės įtampos, ekonominis atsilikimas, užgniaužti, bet neišspręsti nacionaliniai klausimai – visa tai apnuogino 1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas. Vokietijos ir Austrijos–Vengrijos imperijos susirėmė su Antantės valstybėmis – Rusijos imperija buvo jų pusėje. Su Vokietijos imperija besiribojanti etnografinė Lietuva atsidūrė greta karo židinio Europos rytuose – rugpjūtį carinė armija įsiveržė į Rytų Prūsiją. Karinė iniciatyva šiame fronte iki 1915 m. pavasario buvo Rusijos pusėje, po to ją perėmė Vokietija sutriuškinusi rusus ir įsibrovusi į jų imperijos erdvę. Lietuva ir Latvija virto besitraukiančios rusų kariuomenės mūšio lauku. Karo pabėgėliai užplūdo ir Rygą, o iš Rygos prasidėjo evakuacija – į Rusijos gilumą buvo perkeliamos ir pramonės įmonės, o paskui jas sekė ir jų darbininkai tarp kurių buvo nemažai lietuvių. 1915 m. rudenį buvo suformuoti latvių šaulių batalionai – pirmieji latvių tautiniai kariniai junginiai, kurie suvaidino svarbų vaidmenį latvių tautinės savimonės stiprinimui.

Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse tiek lietuvių, tiek latvių politinių judėjimų programose apie politinę nepriklausomybę buvo užsimenama tik maksimumo programų punktuose – tai buvo priskirta tolimam politiniam idealui, besiribojančiam su utopija. Tuomet ir J. Šliūpo samprotavimai apie bendra latvių – lietuvių valstybę – „Lietuvos – Latvijos Respubliką“ daugelio vertinti kaip politinė utopija. Tačiau 1914 m. vasarą prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas suardė iki tol kaip nepajudinamą regėtą geopolitinę konjunktūrą Europoje ir tautiniams judėjimas suteikė vilties, kad pasibaigus karui bent iš dalies bus patenkinti pastarųjų lūkesčiai – savo valdinių lojalumu karo metu susirūpinusios imperijos patenkins tautinių mažumų siekį gauti bent kultūrinę autonomiją imperijų viduje. Vilčių savo politinės vizijos įgyvendinimui įgijo ir J. Šliūpas, kuris Pirmojo pasaulinio karo metais ypač aktyviai populiarino bendros lietuvių – latvių valstybės idėją.

1915 m. spalį frontas stabilizavosi. Tuo metu kaizerio valdžioje jau buvo visa Lietuvą ir Žiemgalos bei Kuršo regionai – Dauguva iš esmės virto riba skiriančia kovojančias puses. Ant vokiečių okupacijoje atsidūrusių gyventojų pečių užgriuvo nesibaigiančios kontribucijos, draudimai ir įvairiausi mokesčiai, o visuomenės rusinimą pakeitė vokietinimas.

Okupuotoje teritorijoje 1915 m. rugsėjo 4 d. Vokietija įkūrė ypatingą administracinį vienetą Oberostą, kurio teritorija priminė LDK erdvę Abiejų Tautų Respublikos žlugimo išvakarėse 1795 m. su tarsi priedu prilipdytu Kuršu ir Žiemgala. Tai lietuvių politiniams veikėjams net suteikė nepagrįstą iliuziją, kad vokiečiai pasirengę atsižvelgti į lietuvių nacionalinio judėjimo siekius atsižvelgdami į

valstybingumo tradiciją. Išties vokiečiai šios erdvės priklausomybės ir valstybinės sąrangos klausimą buvo atidėję ateičiai, karo pabaigai. Tačiau šį klausimą jiems teko spręsti anksčiau, nes Rusijos imperijos tautų nacionaliniai judėjimai ėmė išnaudoti permainingą karo situaciją siekdami savo tautoms maksimalaus politinio savarankiškumo už tai mainais kariaujančioms pusėms siūlydami savo bendruomenių lojalumą. Pirmojo pasaulinio karo metais ir įsibėgėjo lietuvių ir latvių nacionalinių judėjimų gravitavimas politinio savarankiškumo link. Permaininga pirmojo pasaulinio karo metų geopolitinė konjunktūra pareikalavo nepaprasto politikų lankstumo ir išradingumo. Abstrahuojant visas lietuvių ir latvių kelių į politinę emancipaciją ir šį siekį palaikančiųjų abiejose fronto pusėse paieškas, galima teigti, kad tautinių judėjimų veikėjai, naudodamiesi karinės situacijos permainingumu, siekdami išgauti bent pažadą ateityje (karui pasibaigus) gauti politinę autonomiją, mainais kariaujančioms pusėms siūlė savo bendruomenių lojalumą.

Užsitęsio karo sukeltos negandos Rusijos imperijoje tapo paskutiniu lašu perpildžiusiu visuomenės kantrybės taurę ir visuomenės bruzdėjimai 1917 m. vasarį Rusijoje peraugo į buržuazinę revoliuciją. Patvaldystės žlugimas, atnešęs politinio gyvenimo laisvę, aktyvizavo visuomeninį gyvenimą. Rusijos rankose likusioje Latvijos teritorijoje gyventojai ėmė kurti savivaldos organai – atsirado laikinosios žemietijos. Kovą Valmieroje buvo sudarytas Vidžemės laikinoji žemietijų taryba. Vėliau susikūrė Kuršo ir Latgalos žemietijų tarybos. Laikinoji vyriausybė tik Vidžemės žemietijų tarybai suteikė teisę atlikti tam tikras administracines funkcijas.

Po 1917 m. buržuazinė revoliucija atnešė iki tol Rusijoje neregėtą politinio veikimo laisvę, kuria naudojos visi kas tik turėjo politinių ambicijų. Tuo metu J. Šliūpas iš JAV iškeliavo į Rusiją nusprendęs pasinaudoti demokratine šalimi tapusios Rusijos viešąja erdve populiarinant savąją Lietuvos – Latvijos Respublikos kūrimo viziją. Atvykęs į Petrogradą bendraminčių savo idėjai Šliūpas ieškojo aktyviai susitikinėdamas tiek su lietuvių, tiek su latvių veikėjais, labai susidomėjo latgalių savarankiškumo siekiais. Suprantama, nacionaliniai judėjimai vienas kitu domėjosi ir net svarstė galimybes suvienyti pastangas ginant savo interesus, tačiau ypatingo susidomėjo J. Šliūpo idėja nebuvo abiejose pusėse.

Po revoliucijos Rusijoje susikūrusi Laikinoji vyriausybė raginusi tęsti karą buvo labai nepopuliari. Visuomenei ir kariams gerokai patrauklesni buvo propagandiniai bolševikų pažadai nutraukti visus išvarginusi karą, gerbti tautų apsisprendimo teisę, likviduoti valdančiųjų klasės privilegijas, todėl didžioji dalis šaulių stėjo bolševikų pusėn. Gegužės 17 d. Rygoje įvykusiame II latvių šaulių pulkų suvažiavime buvo priimta rezoliucija skelbianti nepasitikėjimą Laikinajai vyriausybei ir nedelsiant reikalaujanti nutraukti karą. Demoralizuota ir kovinę dvasią praradusi Rusijos kariuomenė gegužės – birželio mėnesiais patyrė triuškinančius pralaimėjimus. Ji nepajėgė savo rankose išlaikyti Rygos –

rugpjūčio 21 d. kaizerio kariuomenė užėmė miestą, o latvių šauliai kartu su 12-ta Rusijos armija atsitraukė.

Po Vasario revoliucijos lietuvių ir latvių tautiniuose judėjimuose netrūko politinių veikėjų, kurie tikėjosi, kad Rusija netruks tapti demokratine respublika, kuri gerbs tautinių mažumų kultūrinio bei politinio apsisprendimo lūkesčius. 1917 m. pavasarį Latvijos politinės autonomijos klausimą svarstė visos Rusijoje veikiančios latvių organizacijos bei gvildeno ten leidžiama latvių spauda ir tikėjo greitu jo įgyvendinimo realumu. 1917 m. rugpjūčio 12 d. Rygoje įvyko konferencija į kurią suvažiavo įvairių latvių politinių partijų ir organizacijų atstovai – tai buvo pirmoji politinė konferencija kurioje formaliai ir faktiškai buvo atstovaujamas visa latvių tauta. Jos metu priimtuose dokumentuose buvo pabrėžta, kad Latvija turi būti vientisa ir nedaloma – suvienijanti Kuršą, Vidžemę ir Latgalą. Tiesa, Latgalai, kaip ypatingai Latvijos daliai, pripažintas savarankiškumas kalbos, švietimo ir tikėjimo srityse. Konferencijoje deklaruotas siekis Latvijai politinės autonomijos demokratiniais principais organizuotos Rusijos respublikos sudėtyje. Pastebima, kad konferencijos metu nuskambėjęs autonomijos reikalavimas jau buvo kiek pavėluotas, nes nuo pavasario vis garsiau skelbta nepriklausomos Latvijos valstybės idėja.

Iš vienos pusės iki tol neregėtos politinės laisvės pojūtis Rusijoje, o iš kitos pusės auganti suirutė ir nusivylimas Laikinąja vyriausybe, kuri nepademonstravo palankumo politiniams tautinių judėjimų lūkesčiams, skatino tautinių judėjimų siekių radikalumą. 1917 m. gegužės 27 d. – birželio 3 d. vykęs Petrapilio lietuvių seimas paskelbė siekias nepriklausomos Lietuvos valstybės etnografinėse ribose sukūrimo. Nors Rygos konferencijos nutarimai buvo nuosaikesni, tačiau ir Latvijoje sparčiai augo visiškos politinės nepriklausomybės šalininkų gretos – ypač po to kai rugpjūtį vokiečiai užėmė Rygą. Tokiu būdu lietuviai ir latviai judėjo visiškos politinės emancipacijos kryptimi – galvodami jau apie savo tautinių valstybių sukūrimą.

Tuo metu vokiečiai, nuogąstaudami, jog po Vasario revoliucijos Rusijoje Laikinoji vyriausybė nepažadėtų lietuviams autonomijos, nusprendė užbėgti už akių ir leido pastariesiems Vilniuje 1917 m. rugsėjo 18–22 d. surengti lietuvių tautos atstovų konferenciją, kurioje buvo deklaruotas Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos ir savarankiškos valstybės kūrimas. Tiesa, šią deklaraciją lydėjo pabrėžiama amžina Lietuvos sąjunga su Vokietija – tai buvo vokiečių leidimo surengti konferenciją sąlyga. Tokia nepriklausomybės deklaracija ir buvo paskelbta 1917 m. gruodžio 11 d. Vilniaus konferencijoje buvo išrinkta Krašto Taryba, kurios pirmininku tapo Antanas Smetona. Vokiečiai tikėjosi, jog ši Krašto Taryba taps paklusniu jų įrankiu, tačiau apsigavo – pastaroji kryptingai, žingsnis po žingsnio siekė įgyvendinti realią politinę nepriklausomybę. Tiesa, šiame kelyje buvo ir priverstinių taktinių

atsitraukimų, ir politinio konformizmo, tačiau kitaip legaliai veikti vokiečių okupuotame krašte siekiant valstybingumo buvo neįmanoma.

Lemtingą vaidmenį įkūnijant Latvijos valstybingumo projektą suvaidino dvi 1917 m. rudenį susikūrusios politinės latvių atstovybės – Latvių laikinoji tautinė taryba ir Demokratinis blokas. Šios fronto linijos atskirtos ir savarankiškai veikiančios atstovybės vieningai pasisakė už Latvijos politinę nepriklausomybę ir atsiskyrimą nuo Rusijos. Demokratinis blokas buvo sukurtas rugsėjo antroje pusėje vokiečių okupuotoje Rygoje. Jį sudarė socialdemokratų, Valstiečių sąjungos ir kitų partijų atstovai, o tarp jo narių nebuvo bolševikų ir provokiškai nusistačiusių dešiniųjų jėgų atstovų, kurie palaikė Vokietijos protektorate esančios Baltijos valstybės sukūrimo idėją. Demokratinis blokas savo misiją laikė propaguoti Latvijos politinio apsisprendimo idėją išnaudodamas visas priemones jos populiarinimui. Pavyzdžiui latvių socialdemokratai lobistiškai vylėsi sulauksiantys vokiečių socialdemokratų paramos. 1917 m. gruodį Demokratinis blokas kreipėsi į Rytų fronto vadą Bavarijos princą Leopoldą prašydamas leisti sušaukti latvių tautos atstovų susirinkimą, kuriame būtų apsvastyta Latvijos ateitis. Tačiau okupacinės valdžios iškeltos sąlygos, kuriomis šis susirinkimas galėjo įvykti, Demokratiniam blokui buvo nepriimtinos.

Latvių laikinoji tautinė taryba (LLTT), sudaryta 1917 m. lapkritį Rusijoje, sutelkė iš esmės visas įtakingiausias latvių politines partijas ir visuomenines organizacijas. 1917 m. lapkričio 19 d. – gruodžio 2 d. vokiečių kariuomenės dar neužimtoje Valkoje įvyko Latvių laikinosios tautinės tarybos 1-oji sesija. Jos metu LLTT paskelbė esanti „aukščiausia būsimos Latvijos valdžios įstaiga“ ir deklaravo, kad „Latvija, t.y. Kuršas, Vidžemė ir Latgala, yra autonomišku ir nedalomu valstybiniu vienetu, kurios vidinę sąrangą ir užsienio politiką nustatys tautos valią reiškiantis Steigiamasis susirinkimas“. LLTT kūrėsi nepalankiomis sąlygomis, nes Laikinoji vyriausybė savo rankose nesugebėjo išlaikyti valdžios ir 1917 m. spalio gale Rusijoje įvyko nauja revoliucija – šįkart bolševikinė. Netrukus po bolševikinės revoliucijos Petrograde ir vokiečių neokupuotoje Latvijoje veikiantys bolševikai paskelbė perimantys valdžią į savo rankas – susikūrė taip vadinamas bolševikinis Isklatas (Исполнительный комитет совета рабочих, солдатских и безземельных депутатов Латвии). 1917 m. gruodžio 16-18 d. Valmieroje įvykęs Darbininkų, kareivių ir bežemių valstiečių tarybų suvažiavimas paskelbė sovietų valdžios įvedimą. Bolševikinis Isklatas netruko priimti sprendimą uždraudžianti LLTT veiklą, tačiau jos veikimo sustabdyti negalėjo. Sovietų valdymas Latvijos teritorijoje buvo trumpas – 1918 m. vasarį vokiečių kariuomenė užėmė visą Latviją ir bolševikų valdžią likvidavo.

Jei Vokietijos okupuotoje Latvijoje veikiantis Demokratinis blokas buvo priverstas valstybingumo klausimus svarstyti gręždamasis į Vokietiją, tai LLTT vienareikšmiškai savo veikimą orientavo į Antantės šalis, siekdamas tarptautinio Latvijos valstybingumo pripažinimo ir gindamas latvių erdvės

teritorinį vientisumą, kuriam iškilo grėsmė. 1918 m. sausio 28-31 d. Petrograde įvyko LLTT 2-oji sesija kuri priėmė deklaraciją skelbiančią, kad Latvija turi būti nepriklausoma demokratine respublika, suvienijančia Kuršą, Vidžemę bei Latgalą ir ypatingai pabrėžiančią Latvijos teritorinio vientisumo principą – protestuojant prieš bet kokius mėginimus kėsintis į jos teritorinį vientisumą. Toks šalies teritorinio vientisumo principo akcentavimas nebuvo atsitiktinumu – tuo pat metu Breste prie taikos derybų stalo sėdėjo Vokietijos ir Sovietinės Rusijos atstovai. 1918 m. kovo 3 d. pasirašyta Bresto taikos sutartis Latvijos teritoriją dalijo į įtakos zonas – Vokietijai atiteko Kuršas ir Ryga, Sovietų Rusijai – Latgala, o Vidžemės klausimas apskritai liko atviru. Užbėgdami į priekį pastebėsime, kad po pusmečio, rugpjūčio gale Sovietų Rusija atsisakė pretenzijų į Vidžemę Vokietijos naudai. Tačiau toks teritorinio vientisumo problemos išsprendimas slėpė kitą iššūkį Latvijos valstybingumo projektui – tik sustiprino grėsmę viena ar kita forma virsti Vokietijos protektoratu ir taip pat susaistyti save su Vokietija.

Dera pažymėti, kad Vokietijos vyriausioji karinė vadovybė visą laiką siekė, kad Lietuva ir Kuršas su Vokietija būtų susaistyti personaline unija. Be to, panašus precedentas formavosi kaimynystėje – kai Lietuvoje imtasi įkūnyti konstitucinės monarchijos projektą. Vykstant Bresto taikos deryboms Vokietija reikalavo, kad Lietuvos Taryba viešai paskelbtų nepriklausomybę ir parengtų notifikacijos dokumentą vadovaudamasi gruodžio 11 d. nutarimu, kuris, kaip jau minėjome, ne tik skelbė nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, bet ir Vokietijos imperijos prašė tapti jos interesų gynėja. Patiems Lietuvos Tarybos atstovams dalyvauti šiose derybose neleista. Aklai paklusti vokiečių reikalavimams ir tapti politinių manipuliacijos objektu Taryba nenorėjo, tačiau žengti ryžtingesnį žingsnį taip pat dvejojta bijant nepataisomų politinių pasekmių. Kilus nesutarimams tuo metu iš jos net pasitraukė keturi radikalai nustatę nariai. Tačiau netrukus ir konservatyviai nusistačiusių Lietuvos Tarybos narių laikysena ėmė radikalėti, nes tapo aišku, kad tikėtosi paramos iš Vokietijos politinių sluoksnių nebus, todėl stiprėjo noras atsiimti Vokietijos globos prašymą ir ryžtingai deklaruoti nepriklausomybę.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nariai pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą, skelbiantį, jog atstatoma nepriklausoma, demokratiniiais pamatais sutvarkyta Lietuvos valstybė su sostine Vilniuje. Nors kalbėta apie valstybės atkūrimą išties kurta naują lietuvių valstybę – tik politinio pragmatizmo dėlei šalia tautos apsisprendimo argumento buvo pridurtas teisės į istorinio valstybingumo atstatymą argumentas – taip primenant teises į bent jau simbolinį LDK valstybingumo paveldą. Vėliau, pokarinėje Europoje, viltasi, jog istorinės teisės argumentas padės lengviau gauti didžiųjų valstybių pripažinimą Lietuvos valstybei, o kai kuriems lietuvių politikams net atrodė, kad būtent dėl šios istorinio valstybingumo tradicijos lietuvių valstybingumo įgyvendinimas net bus sėkmingesnis kaip latvių.

Vasario 16 d. aktas pirmiausia buvo tautos politinės valios išraiška, tai buvo veikiau simbolinis politinės valios aktas, nes realios valdžios Lietuvos Taryba tuomet neturėjo ir po jo dar ilgai neįgijo.

Vokietijos oficiali reakcija į šį aktą buvo pareiškimas, jog pripažįstama tik amžiniais saitais su Vokietija susaistyta Lietuva. Tokį pripažinimą Lietuvos Taryba ir gavo kovo 23 d. Vokietijai pripažinus Lietuvą niekas iš esmės nepasikeitė – karinė administracija liko, o rekvizicijos ir vokiečių savivaliavimas tęsėsi. Lietuvos Taryba bandė ginti gyventojų interesus nuo karinės valdžios savivalės, tačiau nesėkmingai, nes su ja niekas nesiskaitė.

1918 m. vasarą Taryba atliko dar vieną taktinį virą – 1918 m. liepos 11 d., pakeitusi savo pavadinimą į Lietuvos Valstybės Tarybą, priėmė nutarimą, kuriuo paskelbė Lietuvą monarchija ir pakvietė Viurtembergo grafą Vilhelmą Urachą užimti Lietuvos sostą. Tačiau lietuviškos monarchijos projektas liko neįgyvendintas, nes jau 1918 m. rudenį niekas neabejojo, kad Vokietija karą pralaimėjo. Vokietijos monarchijos žlugimo išvakarėse – lapkričio 2 d. – Lietuvos Valstybės Taryba atsisakė sumanymo Lietuvą paversti konstitucine monarchija ir tą pačią dieną buvo priimti „Lietuvos valstybės laikinosios konstitucijos pamatiniai dėsniai“, kurie Lietuvos Valstybės Tarybą paskelbė laikina įstatymų leidžiamąja institucija.

Lapkričio 9 d. Vokietijoje prasidėjo revoliucija. Kaizerio valdžia žlugo, o lapkričio 11 d. Vokietija kapituliavo, pasirašydama Kompieno paliaubas. Tą pačią dieną Lietuvos Valstybės Taryba patvirtino pirmąjį Augustino Voldemaro vadovaujamą Lietuvos ministrų kabinetą. Vokietijos kapituliacija atvėrė kelią ir latvių nepriklausomybės projekto įkūnijimui. Demokratinio bloko pasiūlymu, kurį palaikė ir dauguma Latvių laikinosios tautinės tarybos (LLTT) politikų, buvo sudarytas platesniu tautos atstovavimu grįstas priešparlamentas – Latvijos tautos taryba. 1918 m. lapkričio 17 d. įvyko pirmasis jo posėdis, kuriame priimtos rezoliucijos skelbė, kad Latvijos tautos taryba tęsia Demokratinio bloko ir LLTT pradėtą darbą, o iki Steigiamojo susirinkimo jai priklauso suvereni Latvijos valdžia. Pirmuoju šalies vyriausybės vadovu išrinktam Karliui Ulmaniui buvo pavesta sudaryti ministrų kabinetą. Lapkričio 18 d. Latvijos tautos taryba Rygoje iškilmingai paskelbė Latvija esant nepriklausoma demokratine respublika.

Lietuvos ir Latvijos vyriausybės tuomet dar nebuvo tikrosiomis krašto šeimininkėmis – teritorijas realiai valdė vokiečių valdžia, kurios uždavinys dabar jau buvo padėti tikriesiems krašto šeimininkams, kuriantiems administracinę struktūrą, ir palaipsniui perdavinėti jiems valdžios funkcijas, tačiau to daryti vokiečiai neskubėjo. Tačiau šiaip ar taip lietuvių ir latvių politinės nepriklausomybės projektai ėmė įgyti realų valstybingumo kūną. Tai jau buvo tiesus kelias į visišką politinę ir kultūrinę emancipaciją, nors šį kelią dar teko skintis su ginklu rankose grumiantis nepriklausomybės kovų frontuose.